

**Mobiteli i nadzor
Lokacijske usluge
(Drew Hemment/ Petros Diveris/ Tero Tikkanen)**

Mobilni su telefoni – kako na Zapadu, tako sve više i na globalnom Jugu – sveprisutna i uobičajena pojava, te sve veći broj mobilnih telefona i antena stvara određenu infrastrukturu i poplavu mikrovalnog zračenja koja je samo djelomično ispresijecana putanjama poziva i poruka. Za razliku od sistema određene vrste paketno-poštanske isporuke kakav je slučaj kod interneta, sistem isporuke kod mobilnih telefona je direkcionalan i zato ima golemi lokativni potencijal. Taj lokativni potencijal upućuje na nove načine odnošenja prema mjestu i prostoru, kao i na nove oblike međuljudskih odnosa, te s drugim lokativnim medijima kao što je npr. GPS, omogućava nove oblike kulturalnog i umjetničkog izričaja na isti način na koji je otkriće kronometra kao lokacijske pomoćne sprave na brodovima u osamnaestom stoljeću, promijenilo pogled na Zemlju i omogućilo nastanak i razvoj novih oblika reprezentacije. Ali baš kao što je plovidba, navigacija oceanima dovela do novih oblika globalne moći u obličju Britanskog Carstva, tako i ova suvremena generacija pozicionirajućih tehnologija sobom donosi nove oblike kontrole, dosad nezabilježenu moć točnog lociranja i pronalaženja, te spajanja pojedinaca sa stalno nastajućim bazama podataka koje predstavljaju nova rizične moći.

Mobilni telefon nije samo sredstvo koje služi za komunikaciju, već i za praćenje. Lokacijski podaci s mobilnih telefona rutinski se koriste u sudskim slučajevima u Velikoj Britaniji, te za potrebe tajnih službi, a također su ih koristile i ruske sigurnosne službe pri ubojstvu vođe čečenskih pobunjenika Dudajeva (navodno uz pomoć Agencije za nacionalnu sigurnost). Ti se lokacijski podaci rutinski generiraju tako da se pozivima može upravljati kao podacima koje bilježe operateri. Sve se temelji na pojedinoj stanici i jednostavno se bilježi mobitelu najbliži toranj u određenom trenutku. Trijagularni podaci znatno su pouzdaniji, oni izračunavaju ili određuju lokaciju u rasponu do 25 metara iz kašnjenja u signalima koje su primili različiti tornjevi. Čak ni ne-pretplatnički brojevi mobitela, već se plaćaju bonovima – za koje podaci o korisnicima nisu zabilježeni – ne predstavljaju nikakvu prepreku, jer je razina enkripcije na mobilnim telefonima toliko niska da ih je vrlo lako moguće “probiti” kako bi se dobio jedinstveni EMEI broj, i tako mobilni telefon pretvorio u elektroničku napravu za prisluškivanje, koju ne nosite pričvršćenu za gležanj, već sasvim nevino u džepu, a da za nju nije bio potreban ni sudski nalog. A kako se mobiteli i PDAi (od Personal Digital Assistant, prev.) sve više spajaju, pristup neće biti omogućen samo lokacijskim i telefonskim spajanjima, već i sadržajnim informacije poput dnevnika i adresara. Razvija se još i više oblika nadzora koji iskorištavaju poplavu mikrovalne radijacije koju je stvorila globalna mreža pokrivenosti GSM-a. Određeni sustav nalik na radarski – razvijen u svrhu obrane od terorističkih napada, sigurnost i upravljanje cestovnim prometom – nudi mogućnost da se u realnom vremenu gleda kroz zidove ili promatraju pokretni predmeti-objekti udaljeni i na stotine kilometara, i to mjerenjem devijacija u radijacijskom polju koje proizvode antene za mobilne telefone, a kako bi se izračunala pozicija, brzina, smjer, veličina, a eventualno i oblik i sastav ciljanih objekata.

Nadzor više ne predstavlja izuzetnu sudbinu nekolicine, kaznu koju nameće država, i za koju je potrebna razgranata mreža agenata i prikrivena instalaciju skupih i sofisticiranih specijalističkih instrumenata. U posljednje je vrijeme očit eksponencijalni rast novih oblika nadzora, te načina na koje se informacije o pojedincima mogu bilježiti, spremati i otvarati. Složenost različitih sistema, baza podataka i protokola znači da ne postoji pojedinac ili institucija koja bi imala potpun pregled ili poziciju kontrole, pa je ona stoga danas postala svepristuni aspekt svakodnevnog života, funkcionirajući kroz svaku transakciju kreditnom karticom, pri svakom prelasku granice, dok trgovinske kartice i RFID (od Radio Frequency Identification, prev.) prislušivači (koji omogućavaju da se i nakon što je neki proizvod iznešen iz dućana, prate načini njegove potrošnje) uvode anonimni ali sveprožimljući nadzor kao način proizvodnje boljih proizvoda i boljih potrošača. Čini se da mobilni telefoni počinju za nadzor predstavljati ono što je televizija značila za reklamnu industriju u proteklom stoljeću. Mobilna telefonija nudi već gotovu infrastrukturu za nove oblike nadzora, a s puno entuzijazma ih prihvaća i Država, ali isto tako u obliku proizvoda za potrošnju, stvarajući čitavu novu ekologiju praćenja i kontrole. Upravo je prenosiva tehnologija ta koja vam u džep stavlja panoptičko oko, a tijelo u krutove nadzora podataka. Deleuze je ustvrdio da je disciplinarno društvo tvornicâ i zatvorâ ustupilo mjesto društvu kontrole, u kom su mehanizmi dominacije manje očit ali znatno rašireniji, i djeluju kroz kodove i lozinke. Mobilni telefon na više načina opisuje novi odnos moći i to bolje nego bilo koja druga tehnologija, na sličan način na koji je to Panoptikon učinio za prethodni. Benthamovo poznato dizajnersko rješenje za Panoptikon – idealni zatvor u kom se zatvorenike može u bilo kom trenutku i kontinuirano podvrgnuti nadzoru, a da oni ni ne znaju kad se to promatranje zbiva, pa tako internaliziraju taj pogled i na kraju nadziru sami sebe – prikazuje limene cijevi za slušanje koje spajaju kontrolni toranj sa svakom pojedinom ćelijom, i predstavlja zapanjujuću preteču mobilnih telefona. Ono što je novost u kompleksu kontrole i komunikacije u mobilnoj telefoniji nije samo njena mobilnost, već i činjenica da ona nije nametnuta, već prihvaćena, kako u poslovanju tako i za užitak, a to predstavlja sustav moći koji se širi pomoću marketinga, i dostupan je kroz pretplatničke usluge.

Novi se sustavi nadzora razvijaju kroz potrošačke platforme, ali se u isto vrijeme aplikacije koje su se prije koristile za nadzor marketinški prezentiraju kao proizvodi za potrošnju. Operateri mobilne telefonije lokativni potencijal mobilnih telefona izbacuje u kulturalnu domenu u obliku lokacijskih usluga, pretvarajući mobitel u personalizirano sredstvo za pozicioniranje. Usluga koja se, na primjer, upravo uvodi u Finskoj, roditeljima će preko interneta omogućavati pristup krati na kojoj će moći u vremenu od ponoći do sedam sati ujutro vidjeti točno mjesto gdje im se nalaze djeca, i to bez njihove suglasnosti ako su mlađa od 15 godina. Finska za ovo donosi i novu legislativu, i očekuje da će i ostatak zemalja EU-a slijediti (njen primjer). Druge usluge pak omogućavaju da pronađete prijatelje, da locirate taj skriveni klub za homoseksualce, ili nađete punktove s računalnim igricama. Nadzor je disperziraniji, raspršeniji, ali i izmijenjen, na način da određena tehnička mogućnost postaje alat koji nam omogućava da trošimo bolje i novije oblike zabave. Marketinški plan Operatera savršeno se uklapa u novu teorijsku paradigmu koja se pojavila nakon uspjeha Big Brother-a i reality TV-a. Dok je Orwellova 1984. izražavala i utjelovljivala strah od budućnosti u kojoj bi svi ljudi i sve stvari bile

kontinuirano nadzirane, mi danas, tvrdi se, živimo u svijetu sadašnjosti koju karakterizira «skopofilija», mješavina voajerizma i egzibicionizma, te ontološka potreba da nas se promatra. Ova se perspektiva snažno oslanja na TV-kamere i hirove instantne slave. A Veliki se brat (tj. emisija Big Brother) temelji na pretpostavci da uobičajena pravila ne vrijede, odijeljen od vanjskog svijeta bodljikavom žicom i stražarima, dok je interakcija posredovana sveprisutnim obestjeljenim glasom. Lokacijske usluge s druga pak strane vrše se unutar običnog, svakodnevnog svijeta u kom potrošači kupuju, a noć pada nad gradom, uvodeći određenu vrst nadzora koji nije spektakularan, već posve svakodnevan.

I dok je sve ovo pokretano napretkom tehnologije i marketinškim planovima Operatera, oko programera, umjetnika i teoretičara koji propituju kako prisvojiti lokativne medije u svrhe mapiranja i kolaborativne kartografije koju bi stvarali korisnici, narasta i javlja se novi umjetnički oblik. Od 1992. projekt Masakija Fujihate «Field Works» okupio je lokacijske podatke koje je zabilježio GPS i pokretne slike zabilježene na video, kako bi rekonstruirao kolektivna pamćenja, dok umjetnici poput Esther Polak, Marca Tutorsa i ostalih članova Locative Media Lab-a otvaraju ekspanzivni prostor «geo hacking-a» u kom uvećana realnost konicidira s društvenim i geografskim prostorom na brojne zanimljive načine. Bilježenje fizičkog svijeta ljudima može omogućiti da mapiraju i kreiraju vlastite okoliš, da dijele lokalne priče i znanja, ili da svoje umjetničke vizije upišu na platno geografskog prostora. Često sputani slabom iskoristivošću mobitela, lokacijski mediji još nisu dosegli točku na kojoj tehnologija iščezava. No i jednostavna jukstapozicija lokacije i uvećanog prostora sugerira radikalno nove načine odnošenja prema prostoru i prema drugima, što omogućuje rađanje novih umjetničkih oblika iz prostora svakodnevice.

Lokativni mediji daju nam naslutiti kako prisvojiti mehanizme pozicioniranja i nadzora – iskoristiti ih ne za zarobljavanje, već za otvaranje. Budući da se smatraju oblikom tzv. «grassroots» aktivizma, također pokazuju da nas pozicionirajuće tehnologije mogu i osposobljavati – možda je to i posljednja mogućnost koja preostaje kad nadzor postane zabava, a diskurs privatnosti kolabira. U mobilnoj telefoniji postoji konvergencija komunikacije i kontrole, koja stvara kontinuum koji se proteže kroz nadzor, lokacijske usluge i umjetnost lokativnih medija. Lokacijske usluge (Location Services) predstavljaju projekt koji zaprima taj konfliktualni prostor. Namjera mu nije da ponovo navuče zavjesu privatnosti, već dapače da je sasvim rastvori, da razotkrije skrivene snage koje leže iza tehnološkog napretka te da svima omogući da dopiju pristup tom oruđu. Svoj glas želi pridružiti zboru glasova koji pokušavaju nadvisiti mrmor zvona i ring-tonova, i još više otvoriti taj napućeni prostor. Lokacijske usluge to čine tako što djeluju unutar dvoznačnog teritorija između mobilnosti i nepokretnosti, između užitka i kontrole, te prisvajajući mehanizme nadzora ili razvijajući protu-mjere koje stvaraju iskrivljenja i trenutke nesigurnosti na njenim granicama, raspršujući intervencije i aplikacije s galerija i s ekrana.